

Pregledni znanstveni rad

Review paper

Edin Arnaut,* Dženita Golub**

UTICAJ POREZA NA DODANU VRIJEDNOST NA EFIKASNOST POSLOVANJA IZVOZNIH PREDUZEĆA U PROCESU VANJSKOTRGOVINSKE RAZMJENE U BOSNI I HERCEGOVINI

IMPACT OF VALUE ADDED TAX ON THE EFFICIENCY OF OPERATIONS OF EXPORT COMPANIES IN THE PROCESS OF FOREIGN TRADE EXCHANGE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Sažetak

Analizirajući uticaj indirektnih poreza, a naročito poreza na dodanu vrijednost, na efikasnost i efektivnost poslovanja izvozno orijentiranih preduzeća kao i njihovu konkurentnost na inostranom tržištu, od momenta njegovog inkorporiranja u fiskalni sistem Bosne i Hercegovine 2006. godine pa do danas, u ovom radu autori nastoje ukazati na činjenicu da ipak postoji relevantan uticaj PDV-a na vanjskotrgovinski sektor, a naročito na ekonomske performanse preduzeća koja su u procesu vanjskotrgovinske razmjene strateški izvozno orijentirana. Mada se na prvi pogled čini da hipoteza kojom porez na dodanu vrijednost, bitno ne utiče na efikasnost i efektivnost poslovanja izvozno orijentiranih preduzeća kao i njihovu konkurentnost na inostranom tržištu, cilj ovog rada je dokazati njenu ekonomsku neodrživost. Previsoke stope poreza na dodanu vrijednost implicitno negativno utiču i na osnovne makroekonomske agregate kao što su; povećanje vanjskotrgovinskog deficita i stope nezaposlenosti,

Primljeno: 12. 06.2015; Prihvaćeno: 10.07.2015

Received: 12-06-2015; Accepted: 10-07-2015

* **Dr. Sc. Edin Arnaut, Sveučilište/ Univerzitet „Vitez“ Vitez, edin.arnaut@unvi.edu.ba**

** **Dženita Golub, bachelor, asistent na Sveučilištu „Vitez“ Vitez, dzenita.golub@live.com**

povećanje sive ekonomije i deficita platne bilanse, opstrukciju rasta realnog BDP-a, BDP- per capita, itd. Iako je izvoz stimuliran i oslobođen od plaćanja PDV, ipak preduzeća imaju dodirnih tačaka sa tom vrstom poreza prilikom nabavke potrebnih inputa za proizvodnju. Izvozna preduzeća imaju konstantnu pretplatu poreza na dodanu vrijednost koji izuzetno sporo vraćaju od Uprave za indirektno oporezivanje. Ako uz sve navedeno, uzmemo u obzir i razmatranje uvođenja nove, veće stope poreza na dodanu vrijednost, u kontekstu „ vladinih mjera ekonomske politike za pokrivanje budžetskog deficita i pokretanja ekonomskih reformi“, a na insistiranje IMF-a i EU, zbog konvergentnosti i kompatibilnosti sa fiskalnom politikom Evropske Unije i imperativnih zahtjeva međunarodnih finansijskih institucija, onda je problematiziranje ove teme izuzetno aktuelno zarad ekonomske održivosti države Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: *Porez na dodanu vrijednost, izvozno orijentirana preduzeća, izvoz, konkurentnost, vanjskotrgovinski deficit, siva ekonomija, nezaposlenost, BDP.*

Abstract

Analyzing the impact of indirect taxes, especially a value added tax, the efficiency and effectiveness of the export-oriented enterprises and their competitiveness on the international market, from the moment of its incorporation into the fiscal system of Bosnia and Herzegovina in 2006 until today, in this paper the authors attempt point to the fact that there is still a relevant influence of VAT on foreign trade sector, especially in the economic performance of companies that are in the process of foreign trade export-oriented strategy. Although at first glance it seems that the hypothesis that the value added tax, does not significantly affect the efficiency and effectiveness of the export-oriented enterprises and their competitiveness in the international market, the aim of this paper is to prove its economic viability. Although exports stimulated and exempt from VAT, but companies have in common with this type of tax when purchasing necessary inputs for production. Export companies have a constant subscription of value added tax which is extremely slow return from the Indirect Taxation Authority. If in addition to all the above, taking into account the consideration of the introduction of new, higher rates of value added tax, in the context of "governmental economic policy measures to cover the budget deficit and launch economic reforms," and at the insistence of the IMF and the EU, for convergence and compatibility the fiscal policy of the EU and the imperative demands of the international financial institutions, then the questioning of these issues extremely topical due to the economic sustainability of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: *Value added tax, export-oriented enterprises, exports, competitiveness, foreign trade deficit, the gray economy, unemployment, GDP.*

UVOD

Porez na dodanu vrijednost, kao jedan od modaliteta indirektnih poreza, predstavlja najveći izvor za prikupljanje javnih prihoda u BiH. Bosanskohercegovačkoj ekonomiji je trebalo mnogo vremena da implementira primjenu poreza na dodanu vrijednost. Porez na dodanu vrijednost, kao svefazna vrsta poreza, je u odnosu na dotadašnji porez na promet koji se plaćao samo u zadnjoj fazi prometa i imao manju stopu za 7%, stvorio novo opterećenje za bh. preduzeća. Bilo je potrebno naviknuti poreske obveznike koji se nalaze u sistemu PDV-a, da promptno prilikom svake nabavke moraju izdvojiti 17% za PDV, a povrat novca mogli su očekivati tek kad se roba ili gotov proizvod proda na tržištu, ili u krajnjem slučaju da imaju modus potražnje povrata PDV-a u zakonski propisanim rokovima od Uprave za indirektno oporezivanje (UIO u nastavku rada).

Ideja o uvođenju veće stope PDV-a, potekla je između ostalog iz sprovođenja određenih mjera ekonomske politike koje vlasti BiH moraju sprovesti kako bi BiH ispunila uslove na putu konvergencije i priključenja u Evropsku Uniju, sukladno Sporazumu o pridruživanju u EU. Smatra se da postojeća stopa PDV-a neće biti dovoljna za namicanje prihoda u budžet Bosne i Hercegovine koji sa sadašnjom stopom PDV-a neće biti dovoljni za servisiranje duga prema spoljnim kreditorima (IMF), te da će vrlo brzo (za par godina) doći do problema u otplati kreditnih sredstava stranim finansijskim institucijama.

Uvođenjem novih stopa PDV-a na kojima u procesu konvergencije BiH, insistira EU radi kompatibilnosti sa njihovim fiskalnim sistemom i politikama, država neće imati nekih velikih koristi, jer veće stope poreza posljedično produkuju nove oblike malverzacija (kroz pokušaje utaje poreza po raznoraznim osnovama), a koje će implicate uticati na povećanje sive ekonomije i prikupljanje manjih javnih prihoda u državni budžet. Država će tek onda doći u situaciju da neće moći servisirati vanjski dug. Bosanskohercegovačka ekonomija je opterećena raznim fiskalnim i parafiskalnim opterećenjima, koja opstruiraju njen ekonomski rast i razvoj, naročito ako se uzme u obzir da budžeti na svim nivoima vlasti u BiH nisu razvojnog nego socijalnog karaktera.

Osim toga, uvođenjem većih ili diferenciranih stopa poreza će se dodatno pogoršati ionako već teška socio-ekonomska situacija u BiH, što će uticati i na vanjskotrgovinski sektor, a naročito na izvozno orijentirana preduzeća u BiH. Prema statističkim podacima, u 2014. godini izvezen je veoma mali procenat prehrambenih proizvoda koji bi prema modelima novog PDV-a koji su u opciji za implementaciju, spadali u nižu stopu PDV-a. Sve ostale robe na koje otpada veći dio izvoza će biti opterećene većom poreskom stopom poreza na dodanu vrijednost, što će dodatno opteretiti izvozno orijentirana preduzeća u BiH.

Osim toga, uvođenje većih stopa poreza će dodatno opteretiti i stanovništvo BiH zbog očekivanog smanjenja platežno sposobne tražnje. Kupovna moć stanovništva će imati opadajući trend, a što će dovesti do još većeg relativnog i apsolutnog siromaštva. Poslodavci će, eventualnim uvođenjem diferencirane stope PDV-a, kao i do sada, cjelokupno opterećenje pokušati transferirati na potošače, a olakšice od uvođenja manje stope PDV-a na osnovne životne namirnice će pokušati prisvojiti sebi, bez obzira na modalitete zaštite koje će UIO uvesti radi sprječavanja malverzacija.

Prema statistici, BiH je jedna od socijalno najugroženih država u regionu. U tranzicijskomom periodu i procesu privatizacije, uvedene su razne bespotrebne naknade za socijalno ugroženo stanovništvo koje je danas naprosto nemoguće ukinuti, a što državi stvara preveliko opterećenje. I tako, umjesto da se stimuliraju proizvodnja i izvozno orijentirana preduzeća, te smanji nezaposlenost, i na taj način postigne bolja konkurentnih bh. preduzeća na inostranom tržištu, izdvajanjima iz budžeta u BiH se kupuje socijalni mir.

Zagovaranje uvođenja većih stopa poreza s ciljem povećanja javnih prihoda ne predstavlja rješenje egzistirajućih ekonomsko-socijalnih problema u BiH. Izvoz kao glavni adut za ekonomski rast i razvoj BiH će povećanjem stope poreza na dodanu vrijednost dodatno biti optečen. Izvozno orijentirana preduzeća će doći u situaciju većih izdvajanja na ime PDV-a prilikom nabavke sirovina i materijala, a samim time i potraživanja od Uprava za indirektno oporezivanje. Porez na dodanu vrijednost, jeste svefazni porez i plaća se u svakoj fazi prometa, ali izvoznim preduzećima ne ide nikako u prilog, jer njihova neto dodana vrijednost nije oporeziva tako da im ulazni porez na dodanu vrijednost predstavlja dodatno opterećenje. Jedino što bi bilo ispravno je to da izvozno orijentirana preduzeća budu oslobođena plaćanja ulaznog PDV-a, jer njihova novostvorena vrijednost ne podliježe oporezivanju. Indikativno je da će uvođenje novih stopa poreza dovesti do povećanja sive ekonomije i slabljenja platežno sposobne tražnje, ali je indikativno da će imati negativnog uticaja i na izvoz koji je od 2005. godine imao konstantan rast, te da bi trebalo uvesti nove poticaje za izvozno orijentirana preduzeća.

1. POREZ NA DODANU VRIJEDNOST

Porez na dodanu vrijednost je u BiH uveden 2006. godine sa jedinstvenom stopom od 17% za preduzeća koja svoje proizvode plasiraju na domaćem tržištu, dok je izvoz stimuliran nultom stopom PDV-a, s ciljem povećanja izvoza roba iz BiH i veće konkurentnosti domaćih preduzeća na inostranom tržištu.

Porez na dodanu vrijednost (u daljem tekstu PDV) je indirektni porez, što podrazumijeva da se ne prikuplja direktno od lica koja su porezni obveznici, već od lica koja se smatraju krajnjim potrošačima. PDV je neto svefazni porez jer se obračunava u svakoj fazi prometa dobara i usluga podložnih oporezivanju, a neto, jer se ne obračunava

na ukupnu prodajnu vrijednost u svakoj od faza, već samo na dodanu vrijednost a koja nastaje u konkretnoj fazi. PDV u velikoj mjeri onemogućava različite oblike prevara, ali je dosta i kritiziran zbog toga što predstavlja jednu vrstu regresivnog poreza. „Uvođenje poreza na dodanu vrijednost u BiH je od strane relevantnih međunarodnih institucija ocijenjeno kao jedan od ključnih koraka za uspostavljanje jedinstvenog ekonomskog prostora, smanjenje sive ekonomije, poticanje stranih ulaganja i smanjenje vanjskotrgovinskog deficita.”¹

Jedan od ciljeva uvođenja PDV-a je bio suzbijanje sive ekonomije i povećanje javnih prihoda. Porez na dodanu vrijednost je zamijenio dotadašnji porez na promet čija je stopa za 7% bila manja od stope PDV-a, što je rezultiralo opadanjem kupovne moći potrošača. Dohodak potrošača je imao blagi rast u zadnjih nekoliko godina u odnosu na cijene proizvoda koje su permanentno rasle. Veće stope poreza stvaraju veće opterećenje potrošačima koji „guši“ privredu, a poslodavce, kako bi opstali, navodi na razne malverzacije koje dovode do povećanja sive ekonomije.

“PDV, kao i fiskalizacija bi možda svoj cilj postigli tek kad bi se uveo djelimični povrat PDV-a, ali ne pravnim licima (preduzećima), nego potrošačima koji bi zasigurno tražili račun sa svaku potrošenu marku. To bi mogao biti jedan od načina suzbijanja sive ekonomije i prikupljanja većih javnih prihoda u BiH. Sve ostale metode i pokušaji države da spriječe sivu ekonomiju pokazuju slabe rezultate, tako da donose veći profit preduzećima a manje javne prihode državi. Dakle, potrošač je taj koji bi mogao biti ključ suzbijanja sive ekonomije.”² “Sistem PDV-a koji je uveden u BiH je potrošnog oblika, pri čemu se kod svakog obveznika PDV-a, posredno (kroz mehanizam odbitka ulaznog poreza), od oporezivanja izuzimaju sva dobra i usluge (sirovine, materijal, usluge, oprema i dr.), tako da se (faktički) kod svakoga od njih oporezuje samo „njegova“ neto dodana vrijednosti, a ukupan poreski teret snosi krajnji potrošač dotičnog dobra, odnosno usluge.”³

Izvozno orijentirana preduzeća imaju konstantnu pretplatu PDV-a koji mogu povratiti na sljedeće načine:

- ✓ u roku od mjesec dana od dana podnošenja PDV prijave ako preduzeće ostvaruje 30% izvoza od ukupno ostvarenog prihoda, i ako je kod Uprave za indirektno oporezivanje registrovano kao izvoznik, s tim da polje 80 PDV prijave označi sa „X“ ,
- ✓ u roku od sedam mjeseci ako izvozno preduzeće ne traži povrat PDV-a, tj. ne označi polje 80 PDV prijave.

¹ <http://www.new.uino.gov.ba/bs/PDV>, (21.03.2015.)

² S. Kurtanović, Dž. Golub, „Uticaj PDV-a na poslovanje preduzeća“, Poslovni konsultant, FINconsult d.o.o. Tuzla, 47/2015., str. 53

³ J. Hadžiahmetović, “PDV – Vodič”, Revicon d.o.o. Sarajevo, Sarajevo, 2007., str. 14.

Ostala preduzeća, koja posluju na domaćem tržištu, PDV mogu povratiti u roku od dva mjeseca od dana podnošenja PDV prijave ako na PDV prijavi označe polje 80, ili u roku od sedam mjeseci ako to ne učine. Na ovakav način preduzeća kreditiraju državu, dok potraživanje za PDV utiče na njihovu likvidnost i troškove preduzeća. Ako se pretpostavi da se preduzeće bavi proizvodnjom i izvozom proizvoda, dešava se situacija sa PDV-om koja će biti prikazana u slijedećoj tabeli.

Tabela 1. Povrat PDV-a u roku od 7 mjeseci na primjeru jednog izvoznog preduzeća

Red. broj	Mjesec	Polje 71 Iznos PDV-a za uplatu/povrat	Umanjenje PDV za povrat (II/15)	Razlika za povrat
1.	August 2014.	-8.311,00	8.311,00	0,00
2.	Septembar 2014.	-10.380,00	3.789,00	-6.591,00
3.	Oktobar 2014.	-7.943,00		-7.943,00
4.	Novembar 2014	-11.105,00		-11.105,00
5.	Decembar 2014.	-26.700,00		-26.700,00
6.	Januar 2015.	-8.900,00		-8.900,00
7.	Februar 2015.	12.100,00		
	Ukupno:	-61.239,00	12.100,00	-61.239,00

Izvor: S. Kurtanović, Dž. Golub, „Uticaj PDV-a na poslovanje preduzeća“, Poslovni konsultant, FINconsult d.o.o. Tuzla, 47/2015., str. 61

Iz tabele se može vidjeti da preduzeću PDV neće biti vraćen za august 2014.godine iz razloga što je imalo platiti PDV-a za mjesec februar 2015. godine. Zakon o PDV-u kaže da ako preduzeće ne iskoristi pretplatu PDV-a u roku od šest mjeseci, UIO mu je dužna vratiti PDV. Kako je ovo preduzeće iskoristilo pretplatu iz augusta i dio za septembar i pokrilo obavezu za februar 2015. godine UIO mu neće izvršiti povrat PDV-a za te mjesece. Na ovaj način UIO utiče na likvidnost preduzeća i troškove njegovog poslovanja.

U ovom slučaju preduzeće ima velike gubitke po osnovu pretplate koju ima kod UIO. Preduzeće bi trebalo tražiti povrat PDV-a od UIO čime bi se popravila likvidnost preduzeća koja bi obezbijedila povoljnije uslove nabavke potrebnih sirovina i materijala uz avansno plaćanje. Na taj način preduzeće bi na vrijeme moglo izmirivati obaveze izjegavajući zatezne kamate zbog neblagovremenog plaćanja obaveza a samim tim smanjiti svoje troškove i popraviti uslove poslovanja. Na ovaj način bi se mogla smanjiti

i cijena koštanja gotovih proizvoda čime bi se povećala njegova tražnja i konkurentnost na tržištu.“⁴

Ovo je jedan od razloga zašto preduzeća nisu u situaciji izmiriti svoje obaveze prema dobavljačima, bankama, uposlenicima, direktnim porezima i slično, a što im otežava poslovanje i povećava troškove proizvodnje. Dok su financijska sredstva deponovana kod UIO određeno vrijeme preduzeća su prinuđena kupovati sirovine i materijal na odgođeno plaćanje, dugovati prema državi po osnovu direktnih poreza, kasniti u isplati plaća, a čime demotiviraju svoje radnike itd. Sve ovo ima veliki uticaj na poslovanje preduzeća. Osim što PDV po osnovu naprijed navedenog pravi troškove preduzeću, tu je i trošak izgubljenih prilika (oportunitetni trošak). Preduzeće bi ovaj novac moglo uložiti u neke korisne svrhe koje bi mu donijele zaradu na uložena sredstva.

2. VANJSKOTRGOVINSKA RAZMJENA U BOSNI I HERCEGOVINI

U Bosni i Hercegovini je u 2014. godini zabilježen uvoz robe u vrijednosti od 8,283 miliona Eura, dok je izvoz iznosio 4,44 miliona Eura. Pokrivenost uvoza izvozom je iznosila 53,58 %, dok je trgovinski deficit iznosio 3,84 miliona Eura. U 2014. godini je u odnosu na 2013. godinu zabilježen rast uvoza za 6,79%, a izvoza za 3,62%. U 2014. godini je pokrivenost uvoza izvozom u odnosu na 2013. godinu manja za 1,67%.

Tabela 2. Pokrivenost uvoza izvozom za period 2005. - 2014. (mil. EUR-a)

Izvor: Obrada autora

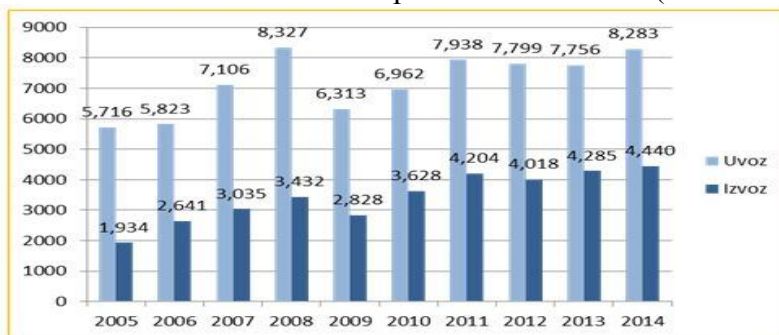
Godina	Uvoz	Izvoz	Pokrivenost uvoza izvozom	
				/ % /
2005.	5,716	1,934		33,83
2006.	5,823	2,641		45,35
2007.	7,106	3,035		42,71
2008.	8,327	3,432		41,22
2009.	6,313	2,828		44,80
2010.	6,962	3,628		52,11
2011.	7,938	4,204		52,96
2012.	7,799	4,018		51,52
2013.	7,756	4,285		55,25
2014.	8,283	4,440		53,60

Iz predhodne tabele se može uočiti da je pokrivenost uvoza izvozom u 2014. godini u odnosu na 2005. godinu veća za 19,77%. Dakle, od 2005. godine, izvoz robe iz

⁴ S. Kurtanović, Dž. Golub, „Uticaj PDV-a na poslovanje preduzeća“, Poslovni konsultant, FINconsult d.o.o. Tuzla, 47/2015., str. 53

Bosne i Hercegovine u odnosu na uvoz se konstantno povećavao. Također se može uočiti da su uvoz i izvoz robe imali tendenciju rasta, ali se izvoz robe u odnosu na uvoz robe konstantno povećavao.

Graf 1. Pokrivenost uvoza izvozom za period 2005. - 2014.(u milionima EUR)



Izvor: Agencija za statistiku BiH i http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/izvoz_uvoz

Uvoz robe u prvih pet mjeseci 2015. godine je iznosio 3,220 miliona EUR-a, dok je izvoz iznosio 1,843 miliona EUR-a. Pokrivenost uvoza izvozom za prvih pet mjeseci 2015. godine je 57,24%. Glavni problem izvoza roba iz Bosne i Hercegovine predstavlja vanjskotrgovinski deficit. Izvozna orijentacija može maloj zemlji poput BiH, koja prednjači s najvišom stopom nezaposlenosti, biti garancija za dugoročno održiv ekonomski rast, međutim, zbilja je, nažalost, takva da, zbog nekompetentnih vlasti, koje nisu pokazale viziju, izostaje svaka podrška za izvozno orijentirana preduzeća. „Izostanak blagovremenih ekonomskih i strukturnih reformi kumulirao je duboke strukturne probleme na svim nivoima. Ključni problemi i dalje su nizak nivo proizvodnje, posebno one izvozno konkurentne, i loša struktura bh. izvoza, koju karakterizira izvoz sirovina i poluproizvoda, a manje gotovih, finalnih proizvoda.”⁵

Kao jedan od bitnijih makroekonomskih agregata, vanjskotrgovinski deficit od završetka rata pa do danas predstavlja izuzetan problem imanentan zemljama u tranziciji, koji se neadekvatnim mjerama ekonomske politike do sada nije mogao u potpunosti eliminirati iako je pokrivenost uvoza izvozom imala pozitivan trend za period 2005.-2014.godina. (pogledati tabelu br.2.) Relevantni podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH pokazuju da su najveći izvoznici u BiH godinama istovremeno bili i njeni najveći uvoznici, a što negativno utiče na ukupnu strukturu bh. privrede, i ne stvara pretpostavke za brži ekonomski rast, a samim time niti za povećanje izvoza.

Poduzetnici u BiH su opterećeni raznim fiskalnim i parafiskalnim opterećenjima što ima tendenciju poskupljenja njihovih proizvoda i utiče na njihovu (ne)konkurentnost na inostranom tržištu. Osim toga imamo lošiju produktivnost rada kao rezultat

⁵ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/drzava-kao-ikebana-u-bh-izvozu>

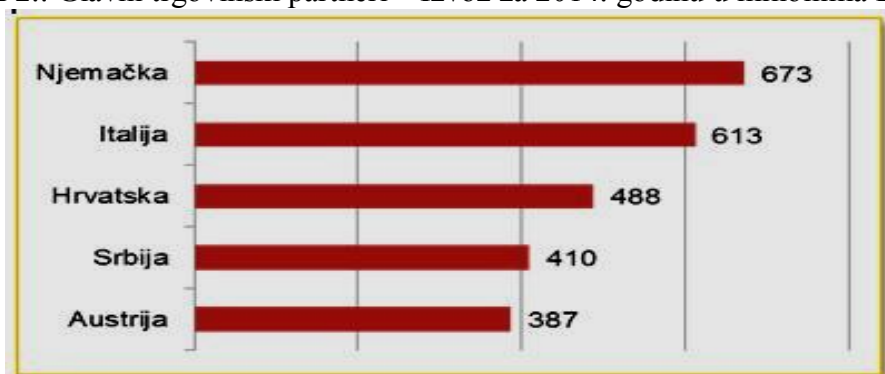
nedovoljno kvalitetnih i nemotiviranih radnika, što rezultira nedovoljno kvalitetnim i atraktivnim proizvodima koji su slabije pozicionirani na ino-tržištu od proizvoda razvijenih zemalja, a koje osim kvalitete i niske cijene proizvoda imaju i adekvatnu marketing strategiju koja im pomaže pri plasiranju proizvodnog asortimana na ino tržištu. Neadekvatni kanali distribucije opstruiraju pravovremenu dostupnost sirovina za proizvodnju finalnih proizvoda, te su tako neka preduzeća primorana uvoziti sirovine. Smatra se da bi se sirovina mogla obezbijediti na domaćem tržištu obzirom da je BiH bogata prirodnim resursima i da se sve što je potrebno za proizvodnju može obezbijediti unutar BiH, Na ovaj način bi se smanjio uvoz sirovinske baze iz drugih zemalja i povećala konkurentnost domaćih preduzeća na ino-tržištu. U nastavku su prikazane tabele uvoza i izvoza za 2014. godinu prema glavnim trgovinskim partnerima, tabele najznačajnijih trgovinskih partnera, kao i grafikoni uvoza i izvoza najznačajnijih trgovinskih partnera.

Tabela 3.: Izvoz i uvoz za 2014. godinu prema glavnim trgovinskim partnerima

IZVOZ I UVOZ ZA 2014 GODINU PREMA GLAVNIM TRGOVINSKIM PARTNERIMA		
Zemlje	Izvoz (u 000 EUR)	Uvoz (u 000 EUR)
Razvijene zemlje	3,444,265	5,563,456
Zemlje EU	3,205,079	4,879,782
Zemlje EFTA	87,949	48,033
Ostale razvijene zemlje	151,237	635,641
Zemlje u razvoju	898,050	2,709,794
Evropske zemlje u razvoju	754,192	1,648,888
Afričke zemlje u razvoju	76,506	22,214
Azijske zemlje u razvoju	61,322	895,744
Američke zemlje u razvoju	6,030	142,935
Okeanijske zemlje u razvoju	0	13
Neraspoređeno	97,631	9,324
Ukupno	4,439,946	8,282,574

Izvor: http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/izvoz_uvoz/default.aspx?id=211&langTag=hr-HR

Graf 2.: Glavni trgovinski partneri – Izvoz za 2014. godinu u milionima EUR-a



Izvor: Agencija za statistiku BiH i http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/izvoz_uvoz/

Graf 3.: Glavni trgovinski partneri – Uvoz za 2014. godinu u milionima Eura

Izvor: Agencija za statistiku BiH i http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/izvoz_uvoz/

Iz prethodnih grafikona se može uočiti da uvoz prednjači nad izvozom, te da je veći uvoz nego izvoz u apsolutnom iznosu. Na ovom planu će se morati pod hitno nešto mijenjati u kontekstu uravnoteženja vanjskotrgovinske bilanse, jer BiH konstantno, iz godine u godinu, ostvaruje vanjskotrgovinski deficit, što ima za posljedicu smanjenje deviznog priliva, kao i nekih ključnih makroekonomskih agregata. Kao što se vidi iz naprijed prezentiranih grafikona i tabelarnih prikaza, glavni partneri BiH u vanjskotrgovinskoj razmjeni su osim zemalja iz regiona, Srbije i Hrvatske, i razvijene zemlje Evropske Unije, Njemačka, Austrija i Italija, kao i NR Kina kao predstavnik zemalja BRIKS-a.

Tabela 4.: Najznačajni trgovinski partneri u 2013. i 2014. godini

Zemlja	2013		2014	
	%	(u 000 EUR)	%	(u 000 EUR)
UKUPNO	100.00	12,040,958	100.00	12,722,520
Njemačka	12.93	1,557,234	12.81	1,629,523
Italija	10.55	1,270,842	11.46	1,457,795
Hrvatska	13.38	1,611,076	11.28	1,435,055
Srbija	9.56	1,151,610	9.77	1,242,547
Slovenija	6.12	736,693	5.87	747,008
Kina	3.93	472,695	5.52	702,054
Ruska Federacija	6.64	799,231	5.51	701,516
Austrija	5.12	617,056	5.18	658,511
Turska	2.84	341,455	3.28	417,466
Mađarska	2.46	296,626	2.49	317,149
SAD	1.80	216,544	2.08	264,427
Poljska	2.06	248,457	2.00	254,552
Francuska	1.70	204,977	1.80	229,369
Češka Republika	1.69	204,094	1.56	198,403
Crna Gora	1.30	156,958	1.47	186,913
TOP 15	82.08	9,885,548	82.08	10,442,288

Izvor: Agencija za statistiku BiH i http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/izvoz_uvoz/

3. UTICAJ UVOĐENJA NOVIH STOPA PDV-A NA EFIKASNOST I IZVOZNU KONKURENTNOST BIH PREDUZEĆA I MAKROEKONOMSKE AGREGATE

U posljednje vrijeme, jedna od aktuelnih tema vezanih za PDV je uvođenje diferencirane stope PDV-a. Pojedini eksperti zagovaraju da to bude stopa od 12% i 23%, dok drugi misle da bi to trebale biti stope 10% i 22%. Treći su, pak, mišljenja da u BiH treba zadržati jedinstvenu stopu PDV-a koja bi se sa 17% povećala na 20% i kojom bi se oporezivale robe i usluge koje su obuhvaćene sadašnjim sistemom potrošnje.

Ako bi došlo do uvođenja diferencirane stope PDV-a, ona bi se primjenjivala na određene proizvode, kao što su prehrambeni proizvodi i lijekovi sa liste oslobođenih plaćanja, dok bi se viša stopa primjenjivala na dobra i usluge koje ne spadaju u kategoriju sa nižom stopom oporezivanja. Ideja o uvođenju veće stope PDV-a, potekla je između ostalog iz sprovođenja određenih mjera ekonomske politike koje vlasti BiH moraju sprovesti kako bi BiH ispunila uslove na putu konvergencije i priključenja u Evropsku Uniju, sukladno Sporazumu o pridruživanju u EU. Kako se približava vrijeme izbora, tako se i određene političke elite žele dodvoriti stanovništvu (biračima) uvođenjem diferencirane stope PDV-a kako bi se smanjili troškovi života za ugrožene socijalne kategorije stanovništva sa nižim dohotcima. Određenim direktivama ili smjernicama komisije EU dozvoljene su zemljama članicama Evropske Unije niže stope PDV-a za dobra i usluge koje se odnose na prehrambene proizvode, lijekove, medicinska pomagala, knjige, izgradnju i renoviranje stambenog prostora i slično.

Uvođenje diferencirane stope PDV-a može imati određene posljedice i postoji bojazan da se neće moći ostvariti prvobitno zacrtani ciljevi. Diferencirana stopa PDV-a daje veći prostor za malverzacije i postoji mogućnost da od niže stope PDV-a socijalno ugroženo stanovništvo neće imati neke koristi. Postoji bojazan da će poslodavci uštede na određenim proizvodima koje spadaju pod manju stopu PDV-a prisvojiti sebi. Osim toga, svaki poslodavac će nastojati da što manje plati PDV-a koristeći niže stope što poreski organi nisu u stanju efikasno pratiti i sprovoditi primjenu diferencirane stope PDV-a i ista daje mogućnost povećanja sive zone poslovanja. Većom diferenciranom stopom PDV-a se neće doprinijeti očekivanom povećanju poreskih prihoda sve dok se troškovi administracije povećavaju. Jer sve se svodi na to da se prikupi što više poreza kako bi se pokrili administrativni troškovi i isplatile naknade socijalno ugroženom stanovništvu. Sve dok porez na dodanu vrijednost u BiH ne bude razvojnog karaktera, a ne socijalnog u ovoj zemlji nema napretka.

Uvođenjem diferencirane stope PDV-a se može desiti i drugi problem koji je egzistirao za vrijeme poreza na promet proizvoda i usluga, kada su se radile razne malverzacije kako bi se što manje platilo PDV-a državi. Na primjer, umjesto uvezene nafte na graničnim prelazima se prijavljivalo lož ulje koje je imalo nultu stopu poreza na promet, ili umjesto nekih visokotarifnih roba šećer koji je imao stopu poreza od 5%. U

ovim malverzacijama su morali učestvovati i poreski organi jer prosto je nemoguće ne primjetiti ovakve stvari. Tako su privrednici ostvarivali ekstra profite i bogatili se na teret države. Uvođenjem diferencirane stope PDV-a će se sigurno ponoviti isti scenarij.

Postavlja se pitanje: Zašto se ponovno zagovaraju različite stope PDV-a kada su se već dešavale negativne konotacije i malverzacije sa diferenciranim stopama poreza na promet. Da li je to sve uistinu zbog poboljšanja životnog standarda stanovništva, socijalnih potreba i smanjenja troškova života socijalno ugroženog stanovništva BiH. Zašto se imeprativno zagovara uvođenje diferencirane stope PDV-a kada je svima jasno da će ona dovesti do mogućnosti za nove malverzacije i uticati na smanjenje budžetskih prihoda, povećanje administrativnih troškova uvođenja sistema praćenja diferencirane stope PDV-a, dovest će i do novih toškova obuke uposlenika UIO za sprovođenje diferenciranih stopa PDV-a i slično. Uvođenje diferenciranih stopa PDV-a predstavlja kompleksan problem koji će se odraziti na mikroekonomske indikatore i makroekonomske agregate. Odrazit će se i na ekonomski rast i socijalni status i položaj građana.

Uvođenje veće jedinstvene stope PDV-a u BiH je logičan nastavak trenda u razvoju sustava PDV-a u svijetu. Većina evropskih zemalja koja je u posljednjih nekoliko godina prešla sa jedinstvene stope PDV-a na diferenciranu stopu PDV-a zbog negativnih iskustava su najavile svoj povratak na jedinstvenu stopu PDV-a. „Komparativna analiza efikasnosti sustava PDV-a u BiH i članica EU ukazuje na činjenicu da je sustav PDV-a u BiH daleko efikasniji. Najvažniji faktor efikasnosti PDV sustava u BiH jeste upravo postojanje jedinstvene stope, koja je umjerene visine (trenutno samo dvije članice EU imaju standardnu stopu PDV-a koja je niža od stope u BiH) i koja ostavlja manji prostor za PDV prevare“⁶

3.1. Uticaj novih stopa PDV-a na izvozno orijentirana preduzeća u BiH

Obzirom da je u 2014. godini pokrivenost uvoza izvozom bila cca 54%, u cilju ekonomskog rasta i razvoja BiH potrebno je podržati izvozno orijentirana preduzeća kako bi se povećao izvoz roba iz BiH, povećao devizni priliv i smanjio vanjskotrgovinski deficit. Uvođenje veće ili diferencirane stope PDV-a biće dodatno opterećenje za izvozno orijentirana preduzeća bez obzira što su ista oslobođena plaćanja PDV-a (nulta stopa). BiH je zemlja u razvoju i potrebno je adekvatnim mjerama ekonomske politike promptno reagovati i uvesti nove poticaje kako bi bh. preduzeća prodrli na svjetsko tržište i umanjila vanjskotrgovinski deficit. „Zemlje u razvoju u principu više ovise o trgovini nego razvijene zemlje. Dok su velike zemlje shvatljivo manje ovisne o trgovini od manjih, zemlje u razvoju bilo koje veličine imaju tendenciju da posvećuju veći dio svog proizvoda za izvoz robe nego što to čine razvijene zemlje.“⁷

⁶ http://www.oma.uino.gov.ba/publikacije/Sazetak_hr.pdf, (09.07.2015.)

⁷ M.P. Todaro, S.C. Smit, “Ekonomski razvoj”, IX izdanje, TKD Šahinović, Sarajevo, 2006., str. 559

U nastavku rada će biti prikazan problem izvozno orijentiranih preduzeća u slučaju povećanja PDV stope ili uvođenja diferencirane stope PDV-a. Iz slijedeće tabele se vidi da se u 2014. godini na izvoz hrane odnosio veoma mali procenat, te da bi se uvođenjem novih stopa PDV-a sirovine i materijal u proizvodnji uglavnom oporezivao po većoj PDV stopi.

Tabela 5.: Uvoz i izvoz po proizvodima u 2014. godini

SMTK – Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija

IZVOZ I UVOZ PO PROIZVODIMA 2014				
GRUPE PROIZVODA	Izvoz		Uvoz	
Sektori i odsjeci SMTK	(mil EUR)	(%)	(mil EUR)	(%)
Hrana i žive životinje	248	5.6 %	1,084	13.0 %
Pića i duhan	30	0.7 %	206	2.5 %
Sirove materije, osim goriva	519	11.7 %	232	2.8 %
Mineralna goriva i maziva	429	9.7 %	1,380	16.7 %
Životinjska i biljna ulja i masti	47	1.0 %	66	0.8 %
Hemijski proizvodi	294	6.6 %	1,046	12.6 %
Proizvodi svrstani po materijalu	1,067	24.0 %	1,786	21.6 %
Mašine i transportni uređaji	626	14.1 %	1,712	20.7 %
Razni gotovi proizvodi	1,179	26.6 %	770	9.3 %
Proizvodi i transakcije, nespomenuti	1	0 %	1	0 %
UKUPNO	4,440	100 %	8,283	100 %

Izvor: Agencija za statistiku BiH i http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/izvoz_uvoz/

Na primjer, ako je izvozno orijentirano preduzeće za jedan mjesec imalo nabavku sirovina i materijala, goriva i maziva, sitnog inventara i dr. za potrebe proizvodnje u vrijednosti od 400.000 KM po sadašnjoj PDV stopi bi imalo ulaznog PDV-a u vrijednosti od 68.000 KM. Sa povećanjem PDV stope na 20% ili 22% ulazni PDV bi se povećao na 80.000 ili 88.000 KM. Obzirom da izvozna preduzeća nemaju izlaznog PDV-a kompletnu sumu PDV-a će potraživati od UIO koja će im PDV vratiti najranije u roku od mjesec dana nakon dana podnošenja PDV prijave, ili u najgorem slučaju u roku od sedam mjeseci ako preduzeće – izvoznik ne traži povrat PDV-a. I tako dok sredstva stoje „zamrznuta“ kod UIO, preduzeća su prinuđena uzimati sirovine i materijal na odgođeno plaćanje čime im se automatski povećava nabavna cijena materijala, jer kako je već poznato, na avansno plaćanje robe skoro sva preduzeća daju rabate, tako da se sirovina avansno može jeftinije nabaviti čime bi se smanjili troškovi proizvodnje i proizvod postao konkurentniji na inostranom tržištu. Umjesto što su sredstva blokirana kod UIO, ista bi se mogla uložiti u marketing, marketinšku promociju i ekonomsku propagandu, brendiranje, izgradnju imidža, istraživanje tržišta za potrebe marketinga, dizajniranje, lobiranje na ino tržištu i druge aktivnosti.

Tabela 6.: Komparacija postojeće i potencijalnih stopa PDV-a

Osnovica	za	Trenutna stopa	Nova	Veća	Razlika	Razlika
----------	----	----------------	------	------	---------	---------

PDV	PDV-a 17%	jedinstvena stopa PDV-a 20%	diferencirana stopa PDV-a 22%	(20%-17%)	(22%-17%)
400.000,00	68.000,00	80.000	88.000	12.000	20.000

Izvor: Obrada autora

Iz predhodne tabele je vidljivo da će izvozno orijentirana preduzeća imati veće fiskalno opterećenje preko PDV- a za 12.000 ili 20.000 KM. Dakle, njihova potraživanja od UIO će u ovom slučaju biti veća za 17,65% odnosno 29,42% u odnosu na sadašnja potraživanja, koja su dakle konstantna jer preduzeće mora platiti PDV prilikom nabavke sirovina i materijala potrebnih za proizvodnju. Ako se radi o preduzeću koja svoje proizvode plasiraju 100% na inostranom tržištu imaju slijedeću situaciju sa PDV-om. Ulazni PDV iznosi 68.000 KM, dok izlaznog PDV-a nemaju zbog oslobođenosti plaćanja PDV-a na izvoz. Tako da će preduzeće imati za povrat kompletnu sumu ulaznog PDV-a. Slijedi šematski prikaz.

Shema 1.: Primjer ulaznog i izlaznog PDV-a za izvozna preduzeća koja imaju 100% izvozni plasman proizvoda.



Izvor: Obrada autora

U situaciji kada preduzeće svoje proizvode plasira 40% na ino tržište i 60% na domaće tržište, dešava se slijedeća situacija. Ulazni PDV je 68.000,00 KM, izlazni PDV na proizvode prodane na domaćem tržištu iznosi 81.600,00 KM. Ovdje se dolazi u situaciju da će izlazni PDV pokriti ulazni PDV i preduzeće će imati za uplatu 13.600,00 KM. Slijedi šematski prikaz.

Shema 2: Primjer ulaznog i izlaznog PDV-a za izvozna preduzeća koja imaju djelomični (npr; 40%) izvozni plasman proizvoda.



Izvor: Obrada autora

Uvođenjem veće stope PDV-a, izvozna preduzeća koja 100% izvoze svoje proizvode će svaki mjesec, konstantno, imati veće pretplate PDV-a, dok preduzeća koja izvoze 40% svojih proizvoda će imati platiti manju sumu na ime razlike PDV-a (izlazni – ulazni PDV). Nakon utovara, robu koja se izvozi je potrebno prijaviti u najbližoj carinskoj ispostaviti, gdje špediter na osnovu fakture i CMR obrasca pravi izvoznu deklaraciju koju je potrebno ovjeriti na graničnom prelazu, što se „K“ brojem potvrđuje da je roba izašla iz BiH, i samo takva roba i takva izvozna faktura može biti oslobođena plaćanja PDV-a. Postoje i drugi carinski postupci koji pojednostavljaju ovu proceduru i većina preduzeća koja se konstantno bave izvozom imaju već odobrenja za pojednostavljeni carinski postupak po fakturi ili odobrenje za lokalno izvozno carinjenje. Povrat PDV-a se može ostvariti tek nakon podnošenja PDV prijave u rokovima koji su ranije spomenuti u radu.

Potrebno je napomenuti da su preduzeća ponekad prinuđena uzimati komercijalne kredite kako bi premostili svoje tekuće obaveze i plaćati cijenu kapitala (kamatu), dok su im finansijska sredstva zamrznuta kod UIO⁸. Osim toga, zbog trenutne nelikvidnosti nisu u mogućnosti platiti na vrijeme druge poreze i doprinose, električnu energiju i druge troškove iz tekućeg poslovanja na šta imaju dodatne troškove u obliku prinudne naplate i zateznih kamata. Neisplaćivanje plaća radnicima na vrijeme dovodi do demotiviranosti radnika i smanjenja produktivnosti rada, što također povećava troškove proizvodnje i čini proizvod manje konkurentnim na inostranom tržištu. „Produktivnost izražava sposobnost da se određena količina dobara i usluga proizvede u određenom vremenu.“⁹ „Ljudski kapital se obično uzima za najvažniji faktor ekonomskog rasta.“ – što je razlog više za njihovim dodatnim obrazovanjem, unaprijeđenjem u radu i motiviranošću. „Razlike u životnom standardu (ostvarenim stopama ekonomskog rasta, odnosno visini GDP) različitih zemljama objašnjavaju se razlikama u dostignutom nivou produktivnosti, a time i konkurentnosti ekonomije jedne zemlje.“¹⁰

3.2. Konkurentnost i efikasnost izvoznih preduzeća u BiH

Tokom dužeg perioda dvadesetog stoljeća, ekonomska politika se fokusirala na makroekonomskoj stabilnosti kao ključnom garantu razvoja i prosperiteta. Međutim, u posljednje dvije decenije, sve više se potencira važnost mikroekonomskih uslova. Tekuće strukturne promjene dovele su do globalizacije, preoblikovale su društvo u

⁸ UIO-Uprava za indirektno oporezivanje BiH.

⁹ K. Hodžić, E. Arnaut, H. Mahmutović, H. Kurtović, „Osnove ekonomije“, Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Vitez, Vitez, 2014., str. 188

¹⁰ K. Hodžić, E. Arnaut, „Makroekonomija-s kriptička“, Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Travnik, Travnik, 2010., str. 115

‘informatičko’, a ekonomiju bazirali na znanju. U tom kontekstu, pokazalo se, da su uspješne *makro-ekonomske politike samo preduslov, ali ne i dovoljna garancija za brži razvoj*. Konačno, bogatstvo nastaje na *mikroekonomskom nivou*, koje se bazira na kvalitetu poslovnog okruženja, operativnim praksama i strategijama preduzeća.¹¹ Stoga su se donosioci ekonomskih politika u Evropi posebno založili za politiku razvoja klastera, o čemu postoje brojne analize i studije. Zaključak Evropskog Savjeta 2000. godine, kroz Lisabonsku strategiju, (Ketels, Ch., str. 3) implicira da bi Evropa trebala postati ‘svjetski najkonkurentnija i dinamična ekonomija zasnovana na znanju’. Međutim, koncept klastera nije nov, o njemu se razmišljalo u SAD još na početku dvadesetog stoljeća, nastankom korporacija i s njima porastom produktivnosti. Od tada je pristup klasterizaciji posmatran u kontekstu sposobnosti za prihvatanje inovacija ne samo na nivou kompanije, već i regije, a sada i na nacionalnom i multinacionalnom nivou.

3.2.1. Nastajanje klastera kao ekonomske forme

Klasteri su novi modeli privrednog razvoja koji nastaju umrežavanjem privrednih i neprivrednih subjekata i institucija u jednoj oblasti rada na nižim nivoima, gradova / regija. Iako se radi o novoj ekonomskoj formi, postoje različiti pristupi njihovog definisanja, zavisno od vrste, veličine i stepena razvijenosti.¹²

Porterov koncept klastera je najčešće prihvaćen i definiše klastera kao “geografski usmjerene grupe međusobno povezanih preduzeća i institucija u određenom sektoru, koje vezuje zajedništvo i komplementarnost.” (Porter, M. E., str. 8). Prema Porteru, klasteri obuhvataju međusobno povezana preduzeća u određenim sektorima, zajedno sa odgovarajućim dobavljačima i sektorom usluga, i najvažnije, niz institucija, uključujući univerzitet, granska udruženja i agencije. Značaj klastera je u tome što omogućavaju preduzećima da postanu produktivniji, inovativniji i konkurentniji, nego što to mogu biti kad posluju samostalno.

Atmosfera u klasteru je vrlo konkurentna, ali većina učesnika ne konkuriše direktno, već preko horizontalno umreženih subjekata iz iste djelatnosti, ali su pri tom uključeni na različita tržišta, što ih stavlja u poziciju da mogu da konkurišu globalno. Dakle, radi se o vrijednosno izraženim rezultatima komplementarnih proizvodnji, s tim da su fizičke granice klastera omeđene objektivnim ekonomskim načelima, a ne administrativno-pravnim. Značenje lokacije postaje faktor diferencijacije među konkurentima, a klasteri su dobar primjer kako konkurentna prednost u globalnoj

¹¹ Đurašević, S. : „Klasteri kao osnova regionalnog razvoja u turizmu“ Montenegrin journal of economics no 9,

Fakultet za turizam u Baru, Univerzitet ‘‘Mediteran’’ Podgorica, 2007.g.

¹² Đurašević, S. : „Klasteri kao osnova regionalnog razvoja u turizmu“ Montenegrin journal of economics no 9,

Fakultet za turizam u Baru, Univerzitet ‘‘Mediteran’’ Podgorica, 2007.g.

ekonomiji može postojati iu lokalnim okvirima, u oblasti znanja, veće motivisanosti, transakcijskih prednosti, koje ‘udaljeni’ konkurenti ne mogu da akceptiraju i samim tim ne mogu da iskoriste kao svoju konkurentsku prednost. Cilj udruženih preduzeća na tržištu nije samo stvaranje novih proizvoda, nego i ostvarenje dodatne vrijednosti po jedinici proizvoda, što im omogućava dalji opstanak na tržištu. Sve veći broj kompanija širom svijeta pokušava razumjeti mogućnosti i prednosti klastera i radi na pojačanju domaćeg klastera radi postizanja što bolje konkurentnosti na globalnom nivou.¹³ U Evropi je evidentirano oko 450 klastera, (Ketels, Ch.,str. 1) a njihov broj se svakodnevno mijenja. Samo detaljnim istraživanjima slučajeva u pojedinim zemljama mogu se dobiti tačniji rezultati.

U BiH iako je bilo pokušaja od strane ino-agencija (USAID, UNDP, SERDA, REDAH, itd) da kroz model klasterizacije, mala i srednja preduzeća zajednički nastupaju na inostranim tržištima, ti projekti nisu do konačnice implementirani i nisu značajno uticali na povećanje izvoza u procesu vanjskotrgovinske razmjene. (Klasteri u drvnoj i metalnoj industriji i u bh. turističkom sektoru). U situaciji kakva je danas mala i srednja preduzeća se međusobno nadmeću i prave konkurenciju jedni drugima kako bi obezbjedili inozemni plasman. Radi toga ova preduzeća najčešće nisu u mogućnosti prodati svoje proizvode niti na domaćem a kamoli na ino-tržištu, te zbog pristiglih obaveza primorana su prodavati zalihe proizvoda po damping cijenama, a što u krajnjoj instanci dovodi do stečajnog ili likvidacionog postupka.

Efikasnost je djelotvornost poslovanja, tj. sposobnost ostvarivanja što boljih rezultat uz što manja ulaganja. Cilj efikasnog preduzeća je ostvariti što veću dobit uz što manja ulaganja koristeći svaku priliku uštede na materijalu kroz škart, plaćanjem avansno radi dobijanja rabata, plaćanjem radnika na vrijeme radi njihove motiviranosti i bolje efikasnosti u radu i dr. Na ovaj način izvozno orijentirana preduzeća mogu ponuditi jeftiniji proizvod i biti konkurentniji na inostranom tržištu.

Njihovoj konkurentnosti bi mogla doprinijeti i država kroz grant poticajna finansijska sredstva koja bi dala uslov domaćim preduzećima – izvozniciima da ponude jeftiniji proizvod na inostranom tržištu ili poboljšaju kvalitetu proizvoda koja bi osvojila inostrana tržišta. Povećanjem proizvodnje izvozno orijentiranih preduzeća bi se povećala zaposlenost stanovništva te rasteretili zavodi za zapošljavanje što bi opet smanjlo troškove države vezano za isplatu naknada za nezaposlenost.

Iz poticajnih sredstava bi se moglo finansirati uvođenje savremenih tehnologija kroz nabavku opreme, poboljšanje kvaliteta proizvoda ili uvođenje novih proizvoda, uvođenje savremenih sistema kvalitete, školovanje stručnih kadrova, ulaganje u

¹³ Đurašević, S. : „Klasteri kao osnova regionalnog razvoja u turizmu“ Montenegrin journal of economics no 9,

Fakultet za turizam u Baru, Univerzitet ‘‘Mediteran’’ Podgorica, 2007.g.

marketing i istraživanje tržišta za potrebe marketinga, lobiranje domaćih proizvoda na ino tržištu i slično.

„Upravljanje troškovima u savremenim uslovima poslovanja ima poseban značaj za preduzeća. Kontinuirani tržišni pritisak na cijene zahtijeva da preduzeća dobro poznaju strukturu troškova koja ulaze u cijenu proizvoda, kako bi mogli optimizirati navedene troškove.”¹⁴ „Pod pretpostavkom potpune konkurencije, tržište na najjednostavniji i najefikasniji način određuje gdje će se i kako upotrebljavati faktori proizvodnje. Drugačije kazano, samo potpuna tržišna konkurencija očituje alokacijsku efikasnost. U takvom sistemu je ekonomija kao i cjelina efikasna i niko ne može doći u bolji položaj a da nekog drugog ne dovede u slabiji položaj”¹⁵ (Pareto efikasnost).

Dakle, bh. izvoznici su u situaciji da moraju penetrirati i osvajati inostrana tržišta, tako da je svaka sitnica bitna u poslovanju ovih preduzeća. Potrebno je probiti se na ino-tržišta i osvojiti ih cijenom, kvalitetom, dizajnom i dr., ali problem je što država ne radi ništa i nema adekvatnu strategiju promocije izvoza. Jedinu olakšicu koju je uvela je oslobađanje od plaćanja PDV-a na izvozne fakture. Kako potisnuti druge zemlje koje su se pozicionirale i već našle svoje mjesto na ino tržištu i čiji proizvodi su kroz proces brendiranja postali prepoznatljivi, kad BiH nema kapaciteta za takvo što. Činjenica je da će država adekvatnim mjerama fiskalne politike na ovom planu morati više raditi, jer izvoz je jedini adut za povećanje deviznog priliva, smanjenje vanjskotrgovinskog deficita, deficita platne bilance, povećanje GDP-a, smanjenja nezaposlenosti, poticanje ekonomskog rasta i razvoja BiH.

3.3. Nezaposlenost

„Prosječan broj zaposlenih lica u BiH u 2014. godini je uvećan za 1,7% g/g i iznosio je 701,6 hiljada. Najveći rast broja zaposlenih je bio u području industrijske proizvodnje. Rast obima proizvodnje u prerađivačkoj industriji je doprinio da broj zaposlenih u pomenutoj djelatnosti bude veći za 4,9% g/g. Brži rast u prerađivačkoj industriji je naročito značajan jer ova industrija zapošljava oko 1/5 ukupno zaposlenih u BiH. U oba bh. entiteta broj zaposlenih je uvećan.

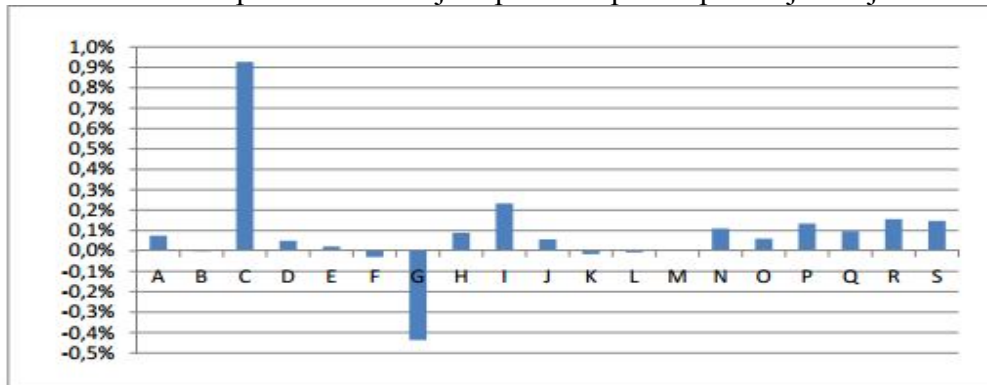
U FBiH prosječan broj zaposlenih je iznosio 443,6 hiljada što je za 1,9 posto više u odnosu na 2013. godinu. Broj zaposlenih u FBiH je najviše uvećan u područjima prerađivačke industrije, trgovine na veliko i malo i hotela i restorana. U RS prosječan broj zaposlenih je iznosio 241,5 hiljada sa stopom rasta od 1,20% g/g. Kao i u FBiH, u RS broj zaposlenih je najviše povećan u prerađivačkoj industriji ali i djelatnosti prevoza i skladištenja. Međutim, u RS je u područjima trgovine na veliko i malo, hotela i restorana

¹⁴ N. Unkić, Projektno upravljanje troškovima u bh. preduzećima – Poslovni konsultant, FINconsult d.o.o. Tuzla, 42/2015., str. 18

¹⁵ K. Hodžić, E. Arnaut, H. Mahmutović, H. Kurtović, „Osnove ekonomije”, Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Vitez, Vitez, 2014., str. 132

registrovano smanjenje broja zaposlenih, što je djelimično usporilo rast broja zaposlenih u posmatranom entitetu.¹⁶

Graikon 4.: Doprinos rastu broja zaposlenih prema područjima djelatnosti



Izvor: Ekonomski trendovi BiH 2015 - Izvještaj BHAS Agencija za statistiku.

Smatra se da će uvođenjem novih stopa PDV-a doći do pada zaposlenosti jer poslodavci neće moći plaćati poreze i doprinose na sve radnike. Samim tim će doći i do povećanja sive ekonomije, jer će se morati izdvajati veća sredstva za uplatu PDV. Što se tiče uplate PDV-a, UIO je uvela jako rigorozne mjere naplaćujući 5% kazne za kašnjenje u plaćanju PDV-a, te zatezne kamate za svaki dan zakašnjenja. Kazna od 5% koja je trenutno na snazi je nekada iznosila 10%.

Iz predhodnog grafa se da zaključiti da je broj zaposlenih povećan zahvaljujući prerađivačkoj industriji koja je ujedno i najveći izvoznik. Izmjenom PDV stopa će doći do povećanja izdataka za preduzeća te će ona biti primorana iskoristiti maksimalno svoje zaposlene i otpustiti višak radnika. Samim tim će doći do pada zaposlenosti u BiH. „U BiH je po prvi put od 2009. godine registrovano smanjenje prosječnog broja nezaposlenih. Prosječan broj nezaposlenih lica u BiH je smanjen za 0,5% g/g i iznosi 549,5 hiljada što je posljedica manjeg broja zaposlenih u RS (3,6% g/g). U FBiH prosječan broj nezaposlenih i dalje je u porastu (0,7% g/g).“ Međutim, postoji bojazan da će se sa uvođenjem novih stopa PDV-a ponovo doći do smanjenja broja zaposlenih.

3.4. Siva ekonomija i BDP

Poznato je da veće stope poreza podstiču privrednike na razne malverzacije što dovodi do povećanja sive ekonomije. Nekako su svi oni odredili sumu poreza koju će platiti državi, jer sve mimo toga bi oštetilo njihov zacrtani budžet i prostor za brzo

¹⁶ Ekonomski trendovi BiH 2015 - Izvještaj BHAS Agencija za statistiku. pdf

bogaćenje, dobar i lagodan život na koji su navikli. Ovakve malverzacije su moguće u preduzećima koja svoje proizvode ili usluge plasiraju na domaćem tržištu, dok je za izvozno orijentirana preduzeća ovo nemoguće. Oni su dužni napraviti fakturu za svaku isporuku i prijaviti je nadležnoj carinskoj ispostavi. Tako da će ova preduzeća nositi najveći teret uvođenja veće ili diferencirane stope PDV-a. Manja diferencirana stopa neće puno pomoći izvoznim preduzećima jer se prethodno moglo vidjeti da se hrana najmanje izvozi iz BiH, a za nju je predviđena niža stopa PDV-a. *Izvoz se uglavnom odnosi na robe koje podliježu većoj stopi PDV-a.*

Povećanjem sive ekonomije se postavlja pitanje pravilnog obračuna BDP-a. Prosto je nemoguće izračunati tačan BDP bez tačno prikazane realizacije. BiH je imala visoku stopu sive ekonomije i bez novih stopa PDV-a, jer privrednici se jednostavno ne mogu nositi sa silnim davanjima koje im je država nametnula.

„Obračun GDP se vrši na osnovu podataka koji se prikupljaju posredstvom poreskih službi i javne statistike. Međutim, dio ostvarenih transakcija ostane neregistriran, skriven od statistike i oporezivanja. Različiti su oblici ispoljavanja sive ekonomije: od umanjivanja ili izbjegavanja prijavljivanja i plaćanja poreza na prihode poreskih obveznika (firmi i pojedinaca), rada i prodaja na crno (ulične tezge, neprijavljeni radnici, sitne zanatske usluge), aktivnosti „uradi sam“ (poslovi domaćica, kućne popravke, rad na njivi) i sl.“¹⁷

3.5. Platna bilanca i vanjskotrgovinski deficit

Platna bilanca sadržava sva primanja i izdavanja jedne zemlje s inozemstvom u jednom određenom razdoblju, najčešće za jednu godinu. Ona mora biti uravnotežena, a to se postiže razmjenom proizvoda, usluga, finansijskih transakcija i drugog. Kod platne bilance su najznačajniji primici i izdaci na osnovu razmjene robe koji se nazivaju robnim prilivom i odlivom, dok su ostale transakcije označe nerobnim prilivom. Kako BiH trenutno ima vanjskotrgovinski deficit i njena trenutna pokrivenost uvoza izvozom iznosi 57,24% (za prvih pet mjeseci 2015. godine), ona nije u mogućnosti postići ravnotežu platne bilance robnom razmjenom, nego je to prinuđena balansirati dodatnim zaduživanjem u inozemstvu. Smanjenje vanjskotrgovinskog deficita je moguće postići samo stimuliranjem i promocijom izvoza, zadržavanjem postojećih ino-tržišta i osvajanjem novih, uvođenjem novih tehnologija, povećanjem produktivnosti i drugim aktivnostima. Uspostaviti ravnotežu platne bilance robnom razmjenom i smanjiti vanjskotrgovinski deficit je moguće samo ubrizgavanjem novca u privredu i realni sektor na uštrb samanja trošenja javnih prihoda za financiranje budžetskog deficita i kupovanja socijalnog mira stanovništva.

¹⁷ K. Hodžić, E. Arnaut, „Makroekonomija-s kripta“, Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Travnik, Travnik, 2010., str. 30.

ZAKLJUČAK

Porez na dodanu vrijednost je kao vrsta indirektnih poreza izuzetno bitan faktor koji direktno utiče na poslovanje izvozno orjentiranih preduzeća u procesu vanjskotrgovinske razmjene. Porez na dodanu vrijednost, jeste svefazni porez i plaća se u svakoj fazi prometa, ali izvoznim preduzećima ne ide nikako u prilog, jer njihova neto dodana vrijednost nije oporeziva tako da im ulazni porez na dodanu vrijednost predstavlja dodatno opterećenje. Može se zaključiti da bi bilo ispravno da izvozno orijentirana preduzeća budu oslobođena plaćanja ulaznog PDV-a, jer njihova novostvorena vrijednost ne podliježe oporezivanju. Indikativno je da će uvođenje novih stopa poreza dovesti do povećanja sive ekonomije i slabljenja platežno sposobne tražnje, ali je indikativno da će imati negativnog uticaja i na izvoz koji je od 2005. godine imao konstantan rast, te da bi trebalo uvesti nove poticaje za izvozno orijentirana preduzeća.

Vanjskotrgovinska razmjena je kao jedan od ciljeva makroekonomske teorije i politike izuzetno bitan segment za svaku državu, pa na osnovu toga još više je bitna za zemlje u tranziciji, poput BiH. Kao jedan od bitnijih makroekonomskih agregata, vanjskotrgovinski deficit od završetka rata pa do danas predstavlja izuzetan problem immanentan zemljama u tranziciji, koji se neadekvatnim mjerama ekonomske politike do sada nije mogao u potpunosti eliminirati iako je pokrivenost uvoza izvozom imala pozitivan trend za period 2005.-2014.godina. Relevantni podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH pokazuju da su najveći izvoznici u BiH godinama istovremeno bili i njeni najveći uvoznici, a što negativno utiče na ukupnu strukturu bh. privrede, i ne stvara pretpostavke za brži ekonomomsko rast, a samim time niti za povećanje izvoza. Kao što je ranije navedeno, uvođenjem novih stopa PDV-a na kojima u procesu konvergencije BiH, insistira EU radi kompatibilnosti sa njihovim fiskalnim sistemom i politikama, država neće imati nekih velikih koristi, jer veće stope poreza posljedično produkuju nove oblike malverzacija (kroz pokušaje utaje poreza po raznoraznim osnovama), a koje će implicate uticati na povećanje sive ekonomije i prikupljanje manjih javnih prihoda u državni budžet. Država će tek onda doći u situaciju da neće moći servisirati vanjski dug. Bosanskohercegovačka ekonomija je opterećena raznim fiskalnim i parafiskalnim opterećenjima, koja opstruiraju njen ekonomski rast i razvoj, naročito ako se uzme u obzir da budžeti na svim nivoima vlasti u BiH nisu razvojnog nego socijalnog karaktera.

Prema statistici, BiH je jedna od socijalno najugroženih država u regionu. U tranzicijskomom periodu i procesu privatizacije, uvedene su razne bespotrebne naknade za socijalno ugroženo stanovništvo koje je danas naprosto nemoguće ukinuti, a što državi stvara preveliko opterećenje. I tako, umjesto da se stimuliraju proizvodnja i izvozno orijentirana preduzeća, te smanji nezaposlenost, i na taj način postigne bolja konkurentnih

bh. preduzeća na inostranom tržištu, izdvajanjima iz budžeta u BiH se kupuje socijalni mir.

BiH je država bogata prirodnim bogatstvima koje treba iskoristiti na najbolji mogući način. Potrebno je smanjiti *izvoz intermedijarnih dobara*, a bazirati se na *izvoz finalnih proizvoda*. Pokretač svega toga bi mogla biti država na način stimuliranja izvozno orijentiranih preduzeća koja su već svoje mjesto našla na inostranom tržištu, jačanju njihove pozicije i stimuliranjem novih potencijalnih izvoznika. Istovremeno, BiH je država koja je nakon završetka rata zbog neadekvatnog modela privatizacije u tranzicijskom periodu, ostala bez velikih industrijskih sistema koji su bili nosioci izvoza i ekonomskog rasta i razvoja, a zbog nametanja strategije rasta zasnovanog na modelu forsiranja SME sektora (malih i srednjih preduzeća) dovedena je u bezperspektivnu situaciju u kojoj se trenutno nalazi. Iako je bilo pokušaja od strane ino-agencija (USAID, UNDP, SERDA, REDAH, itd) da kroz model klasterizacije, mala i srednja preduzeća zajednički nastupaju na inostranim tržištima, ti projekti nisu do konačnice implementirani i nisu značajno uticali na povećanje izvoza u procesu vanjskotrgovinske razmjene. U situaciji kakva je danas mala i srednja preduzeća se međusobno nadmeću i prave konkurenciju jedni drugima kako bi obezbjedili inozemni plasman. Radi toga ova preduzeća najčešće nisu u mogućnosti prodati svoje proizvode niti na domaćem a kamoli na ino-tržištu, te zbog pristiglih obaveza primorana su prodavati zalihe proizvoda po dumping cijenama, a što u krajnjoj instanci dovodi do stečajnog ili likvidacionog postupka.

Zagovaranje uvođenja većih stopa poreza s ciljem povećanja javnih prihoda ne predstavlja rješenje egzistirajućih ekonomsko-socijalnih problema u BiH. Izvoz kao glavni adut za ekonomski rast i razvoj BiH će povećanjem stope poreza na dodanu vrijednost dodatno biti optečen. Izvozno orijentirana preduzeća će doći u situaciju većih izdvajanja na ime PDV-a prilikom nabavke sirovina i materijala, a samim time i potraživanja od Uprava za indirektno oporezivanje. Jačanje izvoza iz BiH bi doprinijelo smanjenju vanjskotrgovinskog deficita, većem prilivu deviza, smanjenju sive ekonomije, smanjenju nezaposlenosti i ubrzanom ekonomskom rastu države. Sve ovo je moguće postići samo sa dosadašnjom stopom PDV-a, jer statistika pokazuje da se od uvođenja PDV-a pa do danas, izvoz iz godine u godinu povećavao. Istina, ne u nekim velikim procentima, ali ipak se povećavao. Smatra se, da bi uvođenjem nove jedinstvene ili diferencirane stope poreza na dodanu vrijednost došlo do ponovnog pada izvoza robe iz BiH, povećanjem sive ekonomije (poznato je da se siva ekonomija povećava sa povećanjem poreskih stopa), povećanjem nezaposlenosti i vanjskotrgovinskog deficita.

Na kraju se može zaključiti da postoji korelacija i značajan uticaj indirektnih poreza, a naročito poreza na dodanu vrijednost (PDV-a), na efikasnost poslovanja izvozno orijentiranih preduzeća, a naročito da postoji uticaj na izvoznu konkurentnost bh. preduzeća na inostranom tržištu. Posljedično tome postoji i relevantan uticaj PDV-a na vanjskotrgovinsku razmjenu. Na taj način hipoteza kojom porez na dodanu vrijednost,

bitno ne utiče na efikasnost i efektivnost poslovanja izvozno orijentiranih preduzeća kao i njihovu konkurentnost na inostranom tržištu je opovrgnuta i dokazano je da je PDV faktor koji ima relevantan uticaj na izvoznu konkurentnost i efikasnost u poslovanju izvoznih bh.kompanija.

LITERATURA

a) Knjige, skripte i časopisi:

1. Hadžiahmetović, J., (2007.), PDV – Vodič, Revicon d.o.o. Sarajevo, Sarajevo
2. Hodžić, K., Arnaut, E., Mahmutović, H., Kurtović, H., (2014), Osnove ekonomije, Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Vitez, Vitez
3. Todaro, M.P., Smit, S.C., (2006), Ekonomski razvoj, IX izdanje, TKD Šahinović, Sarajevo
4. Hodžić, K., Arnaut, E., (2010), Makroekonomija-skripta, Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Travnik, Travnik
5. Kurtanović, S., Golub, Dž., (47/2015), Uticaj PDV-a na poslovanje preduzeća, Poslovni konsultant, FINconsult d.o.o. Tuzla
6. Unkić, N., (42/2015), Projektno upravljanje troškovima u bh. preduzećima – Poslovni konsultant, FINconsult d.o.o. Tuzla

b) Internet stranice:

7. Agencija za statistiku BiH i http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/izvoz_uvoz/
8. Ekonomski trendovi BiH 2015 - Izvještaj BHAS Agencija za statistiku. Pdf
9. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/drzava-kao-ikebana-u-bh-izvozu>
10. <http://www.new.uino.gov.ba/bs/PDV>
11. http://www.oma.uino.gov.ba/publikacije/Sazetak_hr.pdf